

3.1 Μορφές πολιτευμάτων

Τι είναι πολίτευμα; Ποια η σημασία του και ποιες οι συνέπειες παραβίασής του;

Πολίτευμα είναι ο τρόπος οργάνωσης και λειτουργίας της πολιτείας, ο τρόπος διακυβέρνησης. Σύμφωνα με τον Αριστοτέλη, «πολίτευμα είναι η σωστή τακτοποίηση των διαφόρων αρχών, και ειδικά εκείνης (της πολιτικής) που εξουσιάζει όλες τις άλλες».

Πρώτος ο **Αριστοτέλης** διέκρινε τα πολιτεύματα, με βάση το **ποιος και γιατί (για ποιον σκοπό) κυβερνάει**, στις εξής **τρεις μορφές πολιτευμάτων**:

α) Βασιλεία (Μοναρχία). Είναι το πολίτευμα στο οποίο την εξουσία την ασκεί ένας, ο βασιλιάς, ο οποίος διακρίνεται σε αρετή, δύναμη, πλούτο και στα υπόλοιπα αγαθά.

β) Αριστοκρατία. Είναι το πολίτευμα στο οποίο την εξουσία την ασκούν οι **άριστοι**, οι οποίοι διακρίνονται για την αρετή, την καταγωγή και τον πλούτο τους.

γ) Δημοκρατία. Είναι το πολίτευμα στο οποίο την εξουσία ασκούν **οι πολλοί**, οι οποίοι είναι ίσοι και όμοιοι στην αρετή, στην καταγωγή και στον πλούτο. Στη δημοκρατία ο λαός μετέχει στην εξουσία (νομοθετική, εκτελεστική, δικαστική). Παράδειγμα: στην κλασική Αθήνα οι νόμοι ψηφίζονται από τη βουλή και την εκκλησία του δήμου. Όλοι οι νόμοι αρχίζουν με τη φράση: «**έδοξε τη βουλή και τω δήμω**».

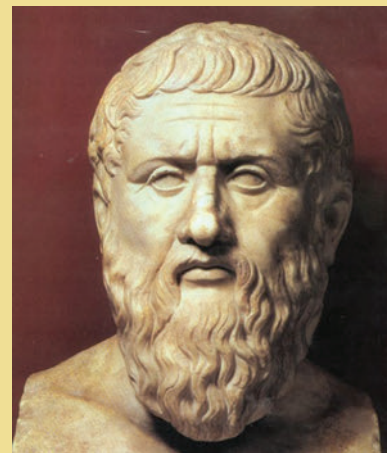
Όταν λοιπόν είτε ο ένας, είτε οι λίγοι, είτε οι πολλοί, κυβερνούν **με σκοπό το κοινό συμφέρον, τα πολιτεύματα αυτά είναι ορθά**. Όταν όμως έχουν σκοπό να εξυπηρετήσουν το **προσωπικό τους συμφέρον**, είτε του ενός, είτε των λίγων, είτε του πλήθους, είναι **παρεκβάσεις** (παραβιάσεις). Παρεκβάσεις των παραπάνω πολιτευμάτων είναι αντίστοιχα:

α) Η τυραννία. Είναι η παρέκβαση της βασιλείας, είναι η μοναρχία που κυβερνάει απολυταρχικά και με γνώμονα το συμφέρον του μονάρχη.

β) Η ολιγαρχία. Είναι η παρέκβαση της αριστοκρατίας όπου κυβερνάει μια μικρή μειοψηφία η οποία στηρίζεται στον πλούτο και εξυπηρετεί τα δικά της συμφέροντα.

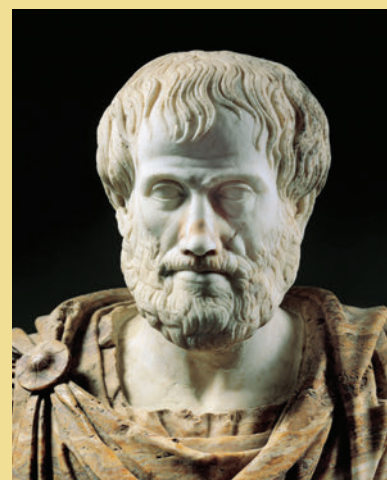
γ) Η οχλοκρατία. Είναι η παρέκβαση της δημοκρατίας. Κυβερνάει το πλήθος εν ονόματι της ελευθερίας και της ισότητας, εν ονόματι των συμφερόντων των φτωχών.

Τον 20ό αιώνα εμφανίστηκαν και δύο νέες κατηγορίες πολιτευμάτων, το κομμουνιστικό και το φασιστικό. Πρόκειται για πολιτεύματα που πρεσβεύουν καινούργιες **κοσμοθεωρίες**, οι οποίες θέλουν να επικρατήσουν σ' όλο τον κόσμο, να γίνουν κοσμοκρατορίες. Είναι πολιτεύματα **ολοκληρωτικά**. Ο ολοκληρωτισμός επιβάλλεται είτε



Ο Πλάτων

«Αφού πολιτεία και πολίτευμα σημαίνουν το ίδιο πράγμα κι η διακυβέρνηση, η υπέρτατη εξουσία των πόλεων, αναγκαστικά ασκείται ή από ένα άτομο ή από λίγους ή από πολλούς. Όταν το ένα αυτό άτομο ή οι ολίγοι ή οι πολλοί κυβερνούν σύμφωνα με το κοινό συμφέρον, αναγκαστικά τα πολιτεύματα αυτά είναι ορθά. Όταν όμως έχουν σκοπό να εξυπηρετήσουν το προσωπικό συμφέρον του ενός ή των λίγων ή του πλήθους είναι παραβιάσεις.»
(Αριστοτέλους, Πολιτικά)



Ο Αριστοτέλης

«Και την τάξιν ταις πόλεσι την περί τας αρχάς, τίνα τρόπον νενέμηνται και τι το κύριον της πολιτείας, και το τέλος της εκάστης κοινωνίας εστί.»
(Πολιτικά, Γ, 5)

με τη βία (ψυχική ή σωματική) είτε με άλλους τρόπους (π.χ. προπαγάνδα, διαφήμιση). Επιβάλλει ίδιους τρόπους σκέψης και κρίσης σε όλους. Στόχος του είναι ο περιορισμός της ελευθερίας του ατόμου και η μαζοποίησή του. Επίσης, είναι πολιτεύματα **μονοκομματικά**, δέχονται την ύπαρξη ενός μόνο κόμματος, με αυστηρή οργάνωση και πειθαρχία, το οποίο κατέχει όλη την εξουσία. Ειδικότερα:

Ο κομμουνισμός. Έχει σαν βάση του τις θεωρίες του Karl Marx (1818-1883) και του Friedrich Engels (1820-1895). Στο κομμουνιστικό σύστημα δεν υπάρχει ατομική ιδιοκτησία στα μέσα παραγωγής (έδαφος και κεφάλαιο). Ιδιοκτήτης είναι το κράτος, το οποίο προγραμματίζει και διευθύνει ολόκληρη την οικονομία. Αναγνωρίζεται μόνο το **κομμουνιστικό κόμμα**, το οποίο αποτελεί την πρωτοπορία της εργατικής τάξης και το οποίο κατέχει και διαχειρίζεται ολόκληρη την κρατική εξουσία εν ονόματι της εργατικής τάξης (του προλεταριάτου). Σε ολόκληρη τη δημόσια ζωή –στην οικονομία, στην πολιτική, στην εκπαίδευση, στον πολιτισμό, στις διεθνείς σχέσεις– κυριαρχεί το κόμμα.

Το κομμουνιστικό σύστημα άρχισε να εφαρμόζεται πρώτα στη Ρωσία μετά την επανάσταση του 1917. Αργότερα, άλλοτε με επανάσταση κι άλλοτε με πραξικόπημα, άρχισε να εφαρμόζεται και σ' άλλες χώρες (Ανατολική Ευρώπη, Ασία, Αφρική) με διάφορες παραλλαγές. Από το 1949 κομμουνιστικό σύστημα εφαρμόζεται και στην Κίνα. Το μοντέλο που εφαρμόστηκε στη Ρωσία (Σοβιετική Ένωση) και στις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης, **κατέρρευσε το 1989**.

Ο φασισμός. Ως θεωρία και κίνημα δημιουργήθηκε από τον Μπενίτο Μουσολίνι. Εμπεριέχει διάφορα στοιχεία ιδεαλισμού, εθνικισμού, σοσιαλισμού, συντεχνιασμού κτλ. Υποστηρίζει ότι **το κράτος είναι η ανώτερη δύναμη**, έχει δική του ζωή και βούληση, ξεχωριστή από αυτή των ατόμων, και έχει δικαίωμα να ελέγχει κάθε μορφή δραστηριότητας. Αναγνωρίζεται μόνο το **φασιστικό κόμμα**, το οποίο συγκεντρώνει όλες τις εξουσίες, ελέγχει το κράτος και επιβλέπει τους πολίτες. Απαιτεί από όλους υπακοή και κυρίως προς τον αρχηγό, ο οποίος έχει πάντα δίκιο, κάτι που επιβεβαιώνεται από μεγάλες λαϊκές συγκεντρώσεις.

Το φασιστικό σύστημα άρχισε να εφαρμόζεται την περίοδο του μεσοπολέμου (1919-1939) σε διάφορες χώρες της Δυτικής Ευρώπης, κυρίως στην Ιταλία και Γερμανία. Εφαρμόστηκε με διάφορες παραλλαγές και πήρε διαφορετικό όνομα στις επιμέρους χώρες.

Τα πολιτεύματα άλλοτε μεταβάλλονται και άλλοτε ανατρέπονται. Όσον αφορά τη δημοκρατία, η μεγαλύτερη δυσκολία δεν έγκειται στη σύνταξη αλλά στη διατήρηση του δημοκρατικού πολιτεύματος, το οποίο κινδυνεύει κυρίως εξαιτίας της αναισχυντίας των δημαγωγών. Βέβαια, αν οι πολίτες επιθυμούν το δημοκρατικό πολίτευμα, σε περίπτωση που κινδυνεύει, φροντίζουν να το προστατεύουν.

Ο **Ιταλικός φασισμός**, με τον Μπενίτο Μουσολίνι, με εθνικιστικά και αντικαπιταλιστικά συνθήματα ονειρευόταν ανασύσταση της Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας. Ο **Γερμανικός εθνικοσοσιαλισμός ή ναζισμός**, με τον Αδόλφο Χίτλερ, διακήρυτε την ανωτερότητα της αρείας φυλής και την αναγκαιότητα για παγκόσμια κυριαρχία. Σημειώνεται ότι τα φασιστικά καθεστώτα κατέλαβαν την εξουσία άλλοτε με τη βία και άλλοτε με εκλογές (π.χ. ο Χίτλερ το 1933 κέρδισε τις εκλογές).



Χίτλερ και Μουσολίνι, ηγέτες του Γερμανικού ναζισμού και του Ιταλικού φασισμού, αντίστοιχα.

Οι χώρες όπου επικράτησε το **κομμουνιστικό ή σοσιαλιστικό σύστημα** χαρακτηρίστηκαν κομμουνιστικές ή σοσιαλιστικές αντίστοιχα. Βέβαια, υπάρχει διαφορά μεταξύ κομμουνισμού και σοσιαλισμού (ο σοσιαλισμός είναι το προηγούμενο στάδιο του κομμουνισμού), όπως υπάρχει διαφορά μεταξύ θεωρίας και πράξης. Πολλοί (Πλάτων, ουτοπιστές σοσιαλιστές, Μαρξ κτλ.) οραματίστηκαν μια κοινωνία ισότητας και ελευθερίας, αλληλεγγύης και δικαιοσύνης. Πολλοί κατά καιρούς διακήρυξαν ότι θα εφαρμόσουν αυτά τα οράματα. Όμως, τα οράματα αποδείχτηκαν στην πράξη εφιάλτες. Χαρακτηρίστηκαν σοσιαλιστικά και δημοκρατικά τα πιο δικτατορικά και καταπιεστικά καθεστώτα.

Μέχρι την οριστική κατάρρευση του υπαρκτού σοσιαλισμού, αρκετές φορές το προλεταριάτο είχε επαναστατήσει κατά της δικτατορίας του προλεταριάτου, όπως:

-1953 στην (πρώην) Ανατολική Γερμανία.

-1956 στην Ουγγαρία.

-1968 στην Τσεχοσλοβακία (Ανοιξη της Πράγας).

3.2 Το πολίτευμα της Αθηναϊκής δημοκρατίας

Τι σημαίνει δημοκρατία; «Δημοκρατία δεν σημαίνει τα ανθρώπινα δικαιώματα, δεν σημαίνει την έλλειψη λογοκρισίας, δεν σημαίνει εκλογές οιασδήποτε τύπου. Όλα αυτά είναι καλά και άγια, αλλά είναι δεύτερου και τρίτου βαθμού επακόλουθα της δημοκρατίας. Δημοκρατία, είναι το κράτος του δήμου. Δήμος είναι ο λαός.» (Κορνήλιος Καστοριάδης)

Τα **θεμέλια της δημοκρατίας** τα οποία τέθηκαν στην αρχαία Ελλάδα και τα οποία ισχύουν και σήμερα είναι:

Η ισοπολιτεία. Η πολιτεία αντιμετωπίζει όλους τους πολίτες με ισότητα. Κάθε πολίτης έχει δικαίωμα να τιμηθεί με καθήκοντα κυβερνητικά, διοικητικά, δικαστικά, αλλά ταυτόχρονα έχει υποχρέωση να συμμετέχει κατά ισότητα, δηλαδή ανάλογα με τις δυνάμεις του, στα δημόσια βάρη (στη φορολογία, στη στράτευση κτλ.). Κανένας δεν αποκλείεται λόγω ταπεινής κοινωνικής καταγωγής και θέσης. Το κριτήριο που πρωτανεύει στην εκλογή είναι η ατομική αξία, αν με τις ικανότητές του και τη δράση του μπορεί να ωφελήσει την πόλη.

Η ισονομία. Οι νόμοι αντιμετωπίζουν όλους τους πολίτες με ισότητα, δίνουν σ' όλους τα ίδια δικαιώματα. Όλοι είναι ίσοι ενώπιον του νόμου. Οι πολίτες σέβονται τους νόμους όχι επειδή φοβούνται αλλά επειδή είναι δίκαιοι νόμοι.

Η ισηγορία. Η συζήτηση στην εκκλησία του δήμου άρχιζε με την ερώτηση: **Τις αγορεύειν βούλεται;** Κάθε πολίτης είχε το δικαίωμα να λάβει τον λόγο και να εκφράσει τη γνώμη του για οποιοδήποτε ζήτημα. Δηλαδή, είχε το δικαίωμα να μετέχει στη λήψη σημαντικών αποφάσεων.

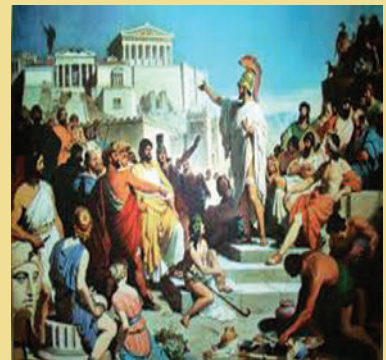
Η ουσία της αθηναϊκής δημοκρατίας έγκειται στη **συμμετοχή των πολιτών**, που αποτελεί συνάμα **δικαίωμα και υποχρέωση**. Όποιος δεν συμμετέχει θεωρείται άχρηστος, ιδιώτης (με την αρχαιοελληνική έννοια). Η συμμετοχή είναι η «μετοχή» του πολίτη στα κοινά, στα αξιώματα, στις τιμές, στη διακυβέρνηση, στην εξουσία, στις αποφάσεις. Ειδικότερα, όσον αφορά τη συμμετοχή στην εξουσία, ο πολίτης **συμμετείχε**:

α) Στην εκκλησία του δήμου. Δικαίωμα συμμετοχής είχαν όλοι οι ελεύθεροι πολίτες, που είχαν εκπληρώσει τις στρατιωτικές υποχρεώσεις τους. Η συγκέντρωση γινόταν στην αγορά ή στην Πνύκα ή στο Θέατρο του Διονύσου. Μαζεύονταν 5-10 χιλιάδες πολίτες. Οι εργασίες άρχιζαν την αυγή και τελείωναν με τη δύση του ηλίου. Η εκκλησία του δήμου είχε **σημαντική εξουσία**: ψήφιζε νόμους (αφού είχαν ελεγχθεί από τη βουλή), εξέλεγε και ήλεγχε τους άρχοντες, επέβαλλε εξορία (εξοστρακισμό), αποφάσιζε για πόλεμο, ειρήνη και συμμαχίες κτλ.

β) Στη βουλή. Δικαίωμα συμμετοχής είχαν οι γνήσιοι πολίτες που είχαν συμπληρώσει το 30ό έτος της ηλικίας τους και είχαν εκπληρώσει τις στρατιωτικές υποχρεώσεις τους. Η βουλή αποτελείτο από

«Χρώμεθα γαρ πολιτεία ου ζηλούση τους των πέλας νόμους, παράδειγμα δε μάλλον αυτοί όντες τισίν ή μιμούμενοι ετέρους. Και όνομα μεν δια το μη ες ολίγους αλλ' ες πλείονας οικείν δημοκρατία κέκληται....»

Μετάφραση: «Ζώμεν τω όντι υπό πολίτευμα, το οποίον δεν επιζητεί ν' αντιγράφη τους νόμους των άλλων, αλλ' είμεθα ημείς μάλλον υπόδειγμα εις τους άλλους παρά μιμηταί αυτών. Και καλείται μεν το πολίτευμά μας δημοκρατία, λόγω του ότι η κυβέρνησις του κράτους ευρίσκεται όχι εις χείρας των ολίγων, αλλά των πολλών.» (Επιτάφιος Περικλέους, μετ. Ελευθέριος Βενιζέλος)



Άμεση δημοκρατία στην αρχαία Αθήνα.

Τρεις από τους επτά σοφούς της Αρχαίας Ελλάδος αναφέρουν:

Πιττακός: Άριστη δημοκρατία είναι εκείνη όπου δεν επιτρέπεται στους κακούς να άρχουν και στους καλούς να μην άρχουν.

Θαλής: Άριστη δημοκρατία είναι εκείνη που δεν έχει ούτε πάρα πολύ πλούσιους, ούτε πάρα πολύ φτωχούς.

Χίλων: Άριστη δημοκρατία είναι εκείνη που εισακούει πάρα πολύ στους νόμους και πάρα πολύ λίγο στους ρήτορες.

500 μέλη. Ήταν υψηλό αξίωμα και για να εκλεγεί κάποιος έπρεπε να διακρίνεται για την εντιμότητά του, τον σεβασμό στους γονείς του, το πραγματικό ενδιαφέρον του για τα κοινά. Η βουλή είχε πολιτικές, νομοθετικές και διοικητικές αρμοδιότητες.

γ) Στη δικαιοσύνη. Στο δικαστήριο της Ηλιαίας (6.000 δικαστές) δικαίωμα συμμετοχής είχαν όλοι οι πολίτες που είχαν συμπληρώσει το 30ό έτος της ηλικίας τους, είχαν εκπληρώσει τις στρατιωτικές τους υποχρεώσεις, δεν χρωστούσαν χρήματα στο δημόσιο, δεν εκκρεμούσε εναντίον τους κατηγορία. Οι δικαστές ήταν σαν τους σημερινούς **ενόρκους**, δεν παρέμβαιναν στη δίκη.

δ) Στα δημόσια αξιώματα. Ανάμεσα στα δημόσια αξιώματα σημαντικά ήταν τα εξής:

- **Οι εννέα άρχοντες** (επώνυμος άρχων, άρχων βασιλεύς, πολέμαρχος, έξι θεσμοθέτες), οι οποίοι **εκλέγονταν με κλήρωση** απ' όλους τους πολίτες.

- **Οι δέκα στρατηγοί**, οι οποίοι **εκλέγονταν από την εκκλησία του δήμου**. Για να εκλεγεί κάποιος στρατηγός, επειδή ήταν σημαντικό αξίωμα, έπρεπε να έχει αυξημένα προσόντα και να αποδείξει ότι αξίζει.

Βέβαια, σε ορισμένα αξιώματα τα οποία απαιτούσαν ειδικά προσόντα (π.χ. στρατηγού), η επιλογή δεν γίνονταν με κλήρωση αλλά **με εκλογή**. Επίσης, μερικές φορές, **η κλήρωση συνδυαζόταν με εκλογή**. Δηλαδή πριν από την κλήρωση γινόταν εκλογή των πιο κατάλληλων, και ανάμεσα σ' αυτούς γινόταν κλήρωση.

Οι άρχοντες, **πριν αναλάβουν** τα καθήκοντά τους, υφίσταντο προληπτικό έλεγχο, περνούσαν από «**δοκιμασία**». Κάθε υποψήφιος άρχοντας έπρεπε να αποδείξει ότι επιτελούσε τις υποχρεώσεις του ως πολίτης, δηλαδή ότι σέβεται τους θεούς, σέβεται τους γονείς, έχει εκπληρώσει τη στρατιωτική θητεία, πληρώνει τους φόρους κτλ. Αλλά και **κατά τη διάρκεια** των καθηκόντων τους, ο έλεγχος ήταν καθημερινός από την εκκλησία του δήμου και επίσημος **στο τέλος κάθε χρόνου** από τη βουλή.

Η δημοκρατία είναι πρωτίστως ένας **τρόπος ζωής**, αλλά κάθε τρόπος ζωής έχει αδυναμίες, ελαττώματα και είναι δυνατόν να προκαλέσει ορισμένα αρνητικά φαινόμενα. Τέτοια **αρνητικά φαινόμενα στη δημοκρατία** είναι π.χ.:

α) Η κατάχρηση της ελευθερίας. Οι καταχρήσεις, οι υπέρμετρες αξιώσεις, η αλαζονεία, η έλλειψη του μέτρου κτλ., οδηγούν στην κατάλυση της δημοκρατίας. Η ελευθερία δεν είναι απεριόριστη. Η δημοκρατία θέλει κανόνες και η ελευθερία θέλει όρια.

β) Η δημαγωγία και ο φανατισμός. Στην αρχαία αθήνα, οι δημαγωγοί επηρεάζουν την εκκλησία του δήμου στη λήψη κρίσιμων αποφάσεων. Επίσης, σήμερα, οι κομματικές αντιζηλίες, η ανευθυνότητα, η δημαγωγία και ο λαϊκισμός, τα οξυμένα μίσση και πάθη, η πρόταξη του κομματικού συμφέροντος έναντι του συμφέροντος της πολιτείας κτλ., παραλύουν τη δημοκρατία.

Οι δικαστές ήταν σαν τους σημερινούς **ενόρκους**, δεν παρέμβαιναν στη δίκη. Αποφάσιζαν ανάμεσα στην ποινή που πρότεινε ο κατηγορούμενος και στην ποινή που πρότεινε ο κατηγορούμενος. Κατηγορός και κατηγορούμενος είχαν ορισμένο χρόνο αγόρευσης, ο οποίος μετριόταν με την κλεψύδρα.



Κλεψύδρα, με την οποία υπολογιζόταν ο χρόνος αγόρευσης στο δικαστήριο.

Η δημοκρατία λοιπόν, δεν είναι «ιδανικό» πολίτευμα, έχει ελαττώματα. Ο Αριστοτέλης σημειώνει ότι «*η δημοκρατία είναι το λιγότερο κακό πολίτευμα*». Το ίδιο επαναλαμβάνει και ο Τσώρτσιλ, πως «*είναι το χειρότερο από όλα τα συστήματα διακυβέρνησης, αλλά με εξαίρεση όλων των άλλων*». Επομένως, η δημοκρατία δεν είναι πανάκεια, ούτε αρκούν οι δημοκρατικοί θεσμοί για την πρόοδο της κοινωνίας. Χρειάζονται πολίτες που θα είναι λειτουργοί και υπηρέτες, θα έχουν ήθος και μέτρο, θα δρουν με βάση την εμπειρία και τη γνώση. Χρειάζονται **πολίτες με πολιτική παιδεία**.



Ο Παρθενώνας, δημιούργημα της Αθηναϊκής δημοκρατίας.

3.3 Το πολίτευμα της Ελλάδας

Το Άρθρο 1 του Συντάγματος καθορίζει τη **μορφή του πολιτεύματος** και ορίζει τα εξής:

- Το πολίτευμα της Ελλάδος είναι **Προεδρευόμενη Κοινοβουλευτική Δημοκρατία**.

- Θεμέλιο του πολιτεύματος είναι η **λαϊκή κυριαρχία**.

- Όλες οι εξουσίες πηγάζουν από τον λαό, υπάρχουν υπέρ αυτού και του Έθνους και ασκούνται όπως ορίζει το Σύνταγμα.

Σύμφωνα λοιπόν με τα παραπάνω, το πολίτευμά μας είναι:

α) Δημοκρατία. Δημοκρατία είναι το πολίτευμα στο οποίο την εξουσία έχει ο λαός. Δημοκρατία σημαίνει λαϊκή κυριαρχία. Το ανώτατο όργανο του κράτους είναι ο λαός.

Η δημοκρατία στηρίζεται σε δύο **θεμελιώδεις και αδιαπραγμάτευτες αρχές: την ελευθερία και την ισότητα**. Είναι θεμελιώδεις, γιατί χωρίς αυτές δεν υπάρχει δημοκρατία και είναι αδιαπραγμάτευτες, γιατί δεν μπορούν να γίνουν αντικείμενο διαπραγμάτευσης και ψηφοφορίας, δηλαδή να γίνει συζήτηση και να αποφασιστεί με ψηφοφορία αν θα υπάρχει ελευθερία και ισότητα. Για να υπάρξει διαπραγμάτευση και απόφαση πρέπει να προϋπάρχει η ελευθερία και η ισότητα. Γι' αυτό ακριβώς προϋπόθεση της δημοκρατίας είναι η ελευθερία και η ισότητα.

Όλοι οι πολίτες είναι **ελεύθεροι και ίσοι**. **Ελεύθεροι** από εσωτερικές και εξωτερικές δεσμεύσεις, να συμμετέχουν στα πολιτικά δρώμενα, να εκλέγουν και να εκλέγονται. **Ίσοι**, αφού όλοι έχουν μία ψήφο.

Η ισότητα δεν είναι μόνο πολιτική αλλά είναι και οικονομική και κοινωνική. Και βέβαια όσο μεγαλύτερες ανισότητες υπάρχουν τόσο μεγαλύτεροι είναι οι κίνδυνοι για την ανατροπή της δημοκρατίας. Μια άλλη βασική αρχή της δημοκρατίας είναι η **αρχή της πλειοψηφίας**. Στη δημοκρατία η πλειοψηφία κυβερνά και η μειοψηφία ελέγχει. Ο σεβασμός της μειοψηφίας είναι κανόνας, όπως και η αντίθεση στην **τυραννία της πλειοψηφίας**. Τι γίνεται όμως όταν η πλειοψηφία απέχει είτε ουσιαστικά είτε τυπικά, και κυριαρχούν οι μηχανισμοί και οι οργανωμένες μειοψηφίες; Αν αυτό συμβαίνει, τότε υπάρχει κίνδυνος για την **τυραννία της μειοψηφίας**.

Επειδή όλα τα πολιτεύματα αυτοχαρακτηρίζονται ως δημοκρατικά, υπάρχουν ορισμένα χαρακτηριστικά που το αποδεικνύουν. Ο βαθμός ύπαρξής τους αποδεικνύει και τον **βαθμό δημοκρατικότητας** ενός πολιτεύματος. Τέτοια **χαρακτηριστικά** είναι π.χ.:

- Η διάκριση των εξουσιών, ουσιαστική και όχι τυπική.
- Η ανεξαρτησία της δικαιοσύνης, ουσιαστική και όχι τυπική.
- Η ύπαρξη πολλών και ανεξάρτητων κομμάτων.
- Η εφαρμογή του Συντάγματος και των νόμων.
- Ο σεβασμός των ατομικών, πολιτικών και κοινωνικών δικαιωμάτων.

Η δημοκρατία έχει **πολυδιάστατο περιεχόμενο**. Συμπεριλαμβάνει

«Δημοκρατία είναι η διακυβέρνηση του λαού από τον λαό και για τον λαό.»
(Α. Λίνκολν)



Κώστας Τσόκλης,
Είμαστε όλοι υπεύθυνοι, 1972.

«Η δημοκρατία μας αυτοκαταστρέφεται διότι κατεχράσθη το δικαίωμα της ελευθερίας και της ισότητας, διότι έμαθε τους πολίτες να θεωρούν την αυθάδεια ως δικαίωμα, την παρανομία ως ελευθερία, την αναιδεια του λόγου ως ισότητα και την αναρχία ως ευδαιμονία.» (Ισοκράτης, *Περί ειρήνης*)

Πραγματικό παράδειγμα κυριαρχίας της μειοψηφίας: σε σωματείο 1000 ατόμων, ψηφίζουν 80, αποφασίζουν 41 (απόλυτη πλειοψηφία). Επισημαίνεται ότι η υποταγή της μειοψηφίας στην πλειοψηφία και πολύ περισσότερο ο εξαναγκασμός της πραγματικής πλειοψηφίας στην τυπική μειοψηφία, είναι αντίθετα σε κάθε έννοια δημοκρατίας.

«Δεν αρκεί το σμιλείν περί δημοκρατίας, αλλά το πράττειν κατά δημοκρατίαν.» (Σαράντος Καργάκος)

15η Σεπτεμβρίου: Παγκόσμια ημέρα της Δημοκρατίας.

Ίδρυμα της Βουλής των Ελλήνων για τον Κοινοβουλευτισμό και τη Δημοκρατία:

Πρόγραμμα «Δημοκρατία και Εκπαίδευση»

Πληροφορίες: 210.3692442

e-mail: democracy@parliament.gr

όχι μόνο την πολιτική ισότητα αλλά και την κοινωνική, την οικονομική και την πολιτισμική ισότητα. Η ύπαρξη μόνο πολιτικής ισότητας σημαίνει τυπική και όχι ουσιαστική δημοκρατία. Είναι ένα **απαιτητικό πολίτευμα** που ζητά από τους πολίτες: μέτρο, υπευθυνότητα, νηφαλιότητα, πειθαρχία, συνείδηση χρέους, κοινωνική αλληλεγγύη, σεβασμό στους νόμους και όχι μόνο. Η δημοκρατία είναι ένα **ευάλωτο πολίτευμα**, γιατί είναι το πολίτευμα της ελευθερίας και ως εκ τούτου αφήνει ελεύθερους τους εχθρούς της να την υπονομεύουν. Η δημοκρατία είναι μεγαλόψυχη, δεν εκδικείται, αλλά προφυλάσσεται. Πάντα θα υπάρχουν κάποιιοι που θα απειλούν τη δημοκρατία με χίλιες προφάσεις. Χρειάζεται λοιπόν οι πολίτες να έχουν μνήμη και λήθη ώστε να την προστατεύουν. Δικαίωμα και υποχρέωση των πολιτών είναι να επαγρυπνούν και να υπερασπίζονται τη δημοκρατία.

β) Κοινοβουλευτική δημοκρατία. Στην κοινοβουλευτική δημοκρατία ο λαός δεν ασκεί άμεσα την εξουσία, αλλά έμμεσα με τους αντιπροσώπους του, δηλαδή τους βουλευτές. Βέβαια, οι βουλευτές, έστω κι αν ονομάζονται αντιπρόσωποι του λαού, **αντιπροσωπεύουν το Έθνος**. Επομένως δεν υπάρχει καμιά σχέση άμεσης αντιπροσωπείας, αφού οι αντιπρόσωποι (βουλευτές) δεν είναι υποχρεωμένοι να εφαρμόζουν τις εντολές των ψηφοφόρων τους. Οι βουλευτές ασκούν ελεύθερα τα καθήκοντά τους, ψηφίζουν κατά συνείδηση και δεν διώκονται για γνώμη ή ψήφο που έδωσαν κατά την άσκηση των καθηκόντων τους.

γ) Προεδρευόμενη κοινοβουλευτική δημοκρατία. Το πολίτευμα μας είναι προεδρευόμενη και όχι προεδρική δημοκρατία.

Στην προεδρευόμενη δημοκρατία, ανώτατος άρχοντας του κράτους είναι ο πρόεδρος της δημοκρατίας, ο οποίος εκλέγεται από τον λαό, **συνήθως έμμεσα**, δηλαδή εκλέγεται από το κοινοβούλιο (έμμεσα, γιατί ο λαός εκλέγει το κοινοβούλιο). Οι αρμοδιότητές του είναι περισσότερο **τυπικές**. Τις περισσότερες εξουσίες τις έχει ο πρωθυπουργός. Τέτοιο πολίτευμα έχει η Ελλάδα μετά το 1975 και πολλές άλλες χώρες (π.χ. Ιταλία, Γερμανία, Πολωνία).

Στην προεδρική δημοκρατία επίσης, ανώτατος άρχοντας είναι ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας, ο οποίος εκλέγεται **άμεσα από τον λαό**. Οι αρμοδιότητές του είναι **ουσιαστικές**. Είναι Πρόεδρος της κυβέρνησης, διορίζει και παύει τους υπουργούς, οι οποίοι είναι πολιτικά υπεύθυνοι απέναντί του. Κλασσικό παράδειγμα προεδρικής δημοκρατίας είναι οι Η.Π.Α. όπου η εκτελεστική εξουσία είναι ανεξάρτητη από τη νομοθετική. Άλλες χώρες είναι η Κύπρος, η Ρωσία, η Σερβία κτλ.

Στην κοινοβουλευτική δημοκρατία λειτουργούν και **θεσμοί άμεσης δημοκρατίας** όπως: **α) το δημοψήφισμα β) η λαϊκή νομοθετική πρωτοβουλία γ) η λαϊκή αρνησικυρία (veto).**



Γιάννης Μόραλης, *Διάλογος*, 1974.

Θεσμοί άμεσης δημοκρατίας:

α) Το δημοψήφισμα: οι πολίτες ψηφίζουν με ένα «ναι» ή «όχι» επί ενός συγκεκριμένου θέματος, π.χ. εθνικό θέμα (προβλέπεται από το Σ., Άρθρο 44 παρ. 2).

β) Η λαϊκή νομοθετική πρωτοβουλία: ορισμένος αριθμός πολιτών έχει τη δυνατότητα να υποβάλει πρόταση νόμου ή αίτηση προς τη Βουλή για την ψήφιση, κατάργηση, τροποποίηση ενός νόμου.

γ) Η λαϊκή αρνησικυρία (veto): οι πολίτες, εντός ορισμένης προθεσμίας από την ψήφιση ενός νόμου από τη Βουλή, (για σοβαρά εθνικά και κοινωνικά θέματα), μπορούν να ματαιώσουν την εφαρμογή του, εφόσον συγκεντρωθεί ορισμένος αριθμός υπογραφών και το αίτημά τους υποβληθεί στη Βουλή.

-Μια νέα πρόταση που θέλει να συνδυάσει τα θετικά στοιχεία της άμεσης και της κοινοβουλευτικής δημοκρατίας είναι η «φιλοκοσμική δημοκρατία».

«Η φιλοκοσμική δημοκρατία έχει ως κύριο χαρακτηριστικό ότι είναι μια ένωση ή αλλιώς ένας συνδυασμός ή ένας συγκερασμός ή ένα μείγμα ή ένας γάμος Κοινοβουλευτικής και Αθηναϊκής Δημοκρατίας. Συγκεκριμένα, συνδυάζει τις εκλογές της Κοινοβουλευτικής Δημοκρατίας και την κλήρωση της Αθηναϊκής Δημοκρατίας, δηλαδή συνδυάζει την αξιοκρατία (εκλογές) με την ισότητα (κλήρωση).» (Παρασκευάς Ν. Παρασκευόπουλος, Αναγέννηση της Αθηναϊκής δημοκρατίας, *Η φιλοκοσμική δημοκρατία*, Αθήνα 2013)